

LASSE LAAKSONEN

Mannerheimin ja kenraalien ristiriitojen historiografia

Viime sotien ajoista lähtien vallalla ollut käsitys Suomen armeijan ylemmän johdon pitkälle menneestä yksituumaisuudesta on rajoittunut ja yksipuolinen. Kynnys kyseenalaistaa näkemystä ja traditiota on ollut korkea. Tutkimus Mannerheimin ja kenraalien henkilösuhteista ja johtamisesta osoittaa, että heidän keskuudessaan oli paljon enemmän ristiriitoja kuin aiemmin on annettu ymmärtää. Nämä skismat ovat relevantteja analysoitaessa aikaisempaa kriittisemmin arvohenkilöiden toimintaa talvi- ja jatkosodassa.

■ Perinteisessä sotahistoriankirjoituksessa sotapäälliköt ja sotaliikkeet ovat korostuneet voimakkaasti.¹ Karl von Clausewitz on verrannut sotaa laajennettuun kaksintaisteluun ja todennut sen olevan kahden elollisen voiman vastaiskentää.² Saavutetut voitot ja kärsityt tappiot ovat traditionaalisesti henkilöityneet komentajiin. Sotapäällikköjen käsittely on useimmiten ollut hyvin mustavalkoista: voittajia ja offensiivisiä hyökkääjiä on pääsääntöisesti ylistetty ja tappion kärsineitä leimattu.

Tyypillinen piirre on, että joukot ovat personoituneet johtajaansa. Samaan tapaan johtoportaiden tärkeät toimijat, esikuntaupseerit ovat hukkuneet käsittelyssä taustoihin. Saksalainen sotamarsalkka von Manstein on osuvasti todennut, että yleisesikuntaupseereilla ei useinkaan ole nimiä.³ Kuvavaavaa on, että Mannerheimin muistelmissa päämajoitusestari A. F. Airosta on jätetty vähäiselle huomiolle hänen todelliseen merkitykseensä nähden. Operatiivisen osaston päällikköä Valo Nihtilää ei edes mainita teoksessa, vaikka hän oli yksi marsalkan tärkeimpiä luotettuja alaisia päämajassa.

Erityisesti karismaattiset komentajat ovat olleet suosittuja ajatellen sotahistorian alan aihevalintoja. Sen sijaan heidän keskinäisiin väleihin on kiinnitetty kriittisessä mielessä ja selityksiä etsittäessä vähemmän huomiota. Kenraalit Erik Heinrichs ja Paavo Talvela muistetaan operatiivisista suunnitelmistaan ja sotatoimistaan mutta heidän ristiriitojensa analysoimiselle on annettu minimaalisesti sijaa tutkimuksissa. Kielteisyydestään, ja monessa mielessä epämiellyttävyydestään huolimatta, arvohenkilöiden skismoilla on kuitenkin huomattava merkitysarvo.

Sota on komentajia, komentajat ovat henkilöitä ja henkilösuhteet kemiaa. Johtaminen ei ole pelkästään kompetenssia ja teoriaa, vaan inhimillistä kanssakäymistä eri toimijoiden välillä. Henkilösuhteiden merkitys korostuu erityisesti kriittisissä kehityskuluissa, jotka luovat otollisen kontekstin hankauksien muodostumiselle. Tämä on konkreettisesti havaittavissa niin talvisodan kuin jatkosodankin kohdalla. Yleisesti ottaen sodan ja sotatoimien johtaminen on faktisesti enemmän epävarmuutta ja pitkityneitä ratkaisuja kuin johdonmukaista päätelyä ja suoraviivaista toimintaa operaatioiden sarjassa. Komentajien yksilölliset piirteet ja heidän väliset suhteensa heijastuvat aina – suoraan tai epäsuorasti – operatiiviseen suunnitteluun, ja johtamisen kautta edelleen tapahtumiin rintamalla.

Suomalaisessa sotahistoriankirjoituksessa ja aihepiirin käsittelyssä ylempien sotilaskomentajien henkilösuhteet ovat olleet kipupiste. Voidaan perustellusti puhua vuosikymmeniä kestäneestä vaikenemisen traditiosta. Sotien aikana, ja vuosikymmeniä sen jälkeen, korkea-arvoisten komentajien henkilösuhteiden ja johtamisen kriittinen käsittely oli käytännössä mahdotonta. Hierarkia piti sisällään ehdottoman auktoriteettien kunnioituksen. Kirjoittamattomaksi normiksi muodostui, ettei arvovaltaisten komentajien ja ylempien johtoportaiden käsityksiin ja johtamiseen liittyviä kielteisiä tendenssejä nosteta esiin.

Vastaväitteiden esittäjät ovat usein vedonneet siihen, että skismat niin Mannerheimin ja kenraalien välillä kuin kenraalien kesken ovat olleet tiedossa ainakin puolustusvoii-

mien piirissä. Nämä perustelut ovat luonteeltaan katteetonta apologiaa ja kertovat osaltaan aiheen arkuudesta. Kyseessä on sensitiivinen reaktio epämiellyttäväksi koettua uutta näkökulmaa ja tulkintaa kohtaan hankalasta aiheesta, joka on jätetty selvittämättä ajan hengen ja auktoriteettiuskon takia.

Siellä täällä, lähinnä muistelmissa ja biografioissa steriilisti mainitut eripurat ilman kriittistä tarkastelua ja analyysia ovat kaukana tieteellisestä tutkimuksesta ja ristiriitojen historiallisen merkityksen kattavasta arvioinnista. Sen sijaan yksituumaisuutta sotilaallisessa ylijohdossa on tuotu esiin viime vuosikymmeninä lukuisissa yhteyksissä, sotahistoriallisissa esityksissä ja esitelmissä. Mannerheimin ja kenraalien ristiriitojen esille nostaminen, kriittinen käsittely ja merkitysarvon selvittämien on ollut *de facto* tabu.⁴

Talvisodan kiihkeä alku luo asetelmat

Analysoitaessa Mannerheimin ja tärkeimpien kenraalien henkilökemioita ja johtamista ylijohdossa talvisodan ja jatkosodan murrosvaiheissa löytyvät useiden havaittavissa olevien kehityksien ja kausaliitteiden juuret jo puolustusjärjestelyjen yhteydestä syksyllä 1939. Tuolloin luotiin sotajaotuksen, komentajavalintojen ja defensiiviratkaisujen kautta pitteet henkilöasetteluille.

Talvisodan kynnyksellä esiin nousevat erityisesti Mannerheimin ja Kannaksen puolustuksesta vastanneiden merkittävimpien kenraalien, Kannaksen Armeijan komentajan Hugo Östermanin ja hänen tärkeimmän alaisensa II AK:n komentajan Harald Öhquistin väliset eriävät näkemykset toteutuksista. Kuten Heinrichs myöhemmin totesi ”koneisto kitisi juuri niissä kohdin, missä pyörien sakaroiden olisi pitänyt äänettömästi sopia toisiinsa.”⁵

Vastaavasti Mannerheimin ja Laatokan Karjalassa puolustaneen kenraalimajuri Juho Heiskasen välillä oli perustavanlaatuisia erimielisyyksiä toteutuksista. Auktoriteetiltaan ylivertaisella marsalkalla oli vahvat näkemyksensä, mutta yksityiskohtaista vaihtoehtoja ratkaisua alkuperäisiin suunnitelmiin

nähdessä hän ei esittänyt. Kyynisesti arvioiden Mannerheimille jäi mahdollisuus alaisensa kenraalien jatkuvaan arvosteluun: hän saattoi olla aina oikealla kannalla.

Talvisodan alkuun mennessä dilemmaksi oli muodostunut, että Mannerheim oli luonut johtamisjärjestelmän, jota hän ei itse lopultakaan mieltänyt täysin toimintakelpoiseksi. Erityisesti nopea Armeijan johtoportaan perustaminen aiheutti hankauksia. Toteutuksien yhteydessä tapahtuneet improvisoinnit, ja jossain määrin epäselvät valtuudet ja vastuut muodostivat omat ongelmansa. Ensimmäiset kohdatut hankaukset kenraalien kanssa aiheuttivat reaktion. Tämän tuloksena Mannerheimin käytännön johtaminen ei enää välttämättä noudattanut sotajaotusta tai linjajohtamisen perussääntöjä.

Ylipäällikkö ja päämaja etääntyi Östermanin, Öhquistin ja Heiskasen johtamisesta jo ennen talvisodan syttymistä, mutta selvemmin viimeistään ensimmäisten taistelupäivien kuluessa. Miltei välittömästi talvisodan syttymisen jälkeen muodostuneet erimielisyydet ylipäällikön päämajassa ja marsalkan ja hänen tärkeimpien rintamakenraaliensa kanssa osoittivat, että johtaminen oli paljon muuta kuin teoriaa ja järjestelmiä. Se oli korostetusti yksilöiden keskinäistä kanssakäymistä. Kyse ei aina ollut edes henkilöistä, vaan eritoten olosuhteista ja asetelmasta.

1. Tämä artikkeli perustuu tutkimukseen Lasse Laaksonen (2004) *Eripuraa ja arvovaltaa – Mannerheimin ja kenraalien henkilösuhteet ja johtaminen*, Helsinki: Ajatuskirjat.

2. Karl von Clausewitz *Sodasta*, Erkki Hannula (suom.) (1924) Porvoo: WSOY, 10–12.

3. Erich von Manstein *Menetettyt voitot – marsalkan sotamuistelmat 1939–44*, Matti Kettunen (suom.) (2001), Vantaa: Klassikkokustannus, 9.

4. Esim. voi mainita Wolf H. Halsti (1957) *Ratkaisu 1944. Suomen sota 1939–1945*, Keuruu: Otava; Erik Heinrichs (1959) *Mannerheim Suomen kohtaloissa osa II*, Helsinki: Otava; Hugo Österman (1966) *Neljännensuosisata elämästäni*, Porvoo: WSOY; Alad?r Paasonen (1974) *Marsalkan tiedustelupäällikkönä ja ballituksen asiamiehenä*, Tapiola: WG; Martti Sinerma (1978) *Taavetti Laatikainen – legenda jo eläessään*, Porvoo: WSOY; Helge Seppälä *Karl Lennart Oesch Suomen pelastaja*, Jyväskylä: Gummerus; Sotatieteen laitos (toim.) (1976) *Talvisodan historia I–IV*, Porvoo: WSOY; Sotatieteen laitos (toim.) (1988) *Jatkosodan historia I–VI*, Porvoo: WSOY.

5. Heinrichs (1959) 103.

Kenraalimajuri Heiskasen kohtalo muodostaa prejudikaatin. Mannerheim erotti hänet ainoastaan kolme päivää sodan alkamisen jälkeen maa-alan menettämisen ja epäonnistuneen vastahyökkäyksen jälkeen. Erikoislaatuiseksi asetelman teki se, että ylipäällikön Heiskaselle esittämä ja tämän erottamisen perusteena käytetty vastahyökkäyskäsky ei saanut tärkeimpien operatiivisten upseerien hyväksyntää päämajassa.⁶ Ylipäällikön ratkaisu erottaa Heiskanen perustui etupäässä siihen, että kenraali ei ollut lunastanut marsalkan henkilökohtaisia odotuksia armeijakuntansa komentajana. Heiskanen oli ollut Mannerheimista tarmoton, ja kenraali oli ennen kaikkea jättänyt ylipäällikön käskyn täyttämättä. Hänen erottamisensa oli varoitus muille kenraaleille passiivisuuden ja omaehtoisuuden seurauksista. Heiskanen ei enää saanut Mannerheimilta toista mahdollisuutta rintamakomentajana viime sodissa.

Paavo Talvela muodostaa Heiskaseen nähden päinvastaisen tapauksen. Kymmenen vuotta siviilissä ollut eversti vakuutti suunnitelmillaan ylipäällikön ja pääsi rintamalle improvisoidun yhtymän komentajaksi marsalkan suoraan alaisuuteen. Osasto Talvelan saavuttamat voitot syöpyivät Mannerheimin mieleen, ja vaikuttivat hänen suhtautumiseensa koko sotien ajanjakson: Talvelalle sallittiin paljon sellaista, mitä muille kenraaleille ei olisi missään tapauksessa suotu. Saman suuntaisesti voi todeta ensitaisteluisaan menestyneen Aaro Pajarin kohdalta. Mannerheim oli henkilöarvioyksissään pinttynyt niin myönteisessä kuin kielteisessä mielessä.

Tarkasteltaessa ylijohdon johtamista Kannaksen sotänäyttämön osalta, törmätään nopeasti komplisoituneeseen problematiikkaan. Mannerheimilla ja hänen tärkeimmillä komentajillaan ylijohdossa eli Östermanilla ja Öhquistilla oli jokaisella oma erivä tulkintansa tilanteen vaatimista menetelyistä eikä kukaan suostunut peräännyttämään näkemyksistään. Myös arvojärjestys jäi sekundaarisiksi kaikkien pitäessä kiinni käsityksistään. Hierarkia ja henkilökemiat muodostivat hankalasti hallittavan yhdistelmän.

Kenraaleihinsa pettynyt ylipäällikkö kävi nuhtelemassa heitä henkilökohtaisesti Kannaksen Armeijan esikunnassa 4.12. Paikalla olleiden kertomukset ja tilaisuuden luonteen tulkinnat vaihtelevat. Ensimmäisessä kyseessä oli kuitenkin Mannerheimin alaisiinsa kohdistama ripitys passiivisuudesta.⁷ Tilaisuus oli hänen muistutuksensa niin muodollisesta kuin käytännöllisestä auktoriteetistaan. Marsalkka ei kuitenkaan halunnut vapauttaa kumpaakaan tärkeimmistä rintamakenraaleista tehtävästään, koska tiedosti riippuvuutensa heidän ammattitaidostaan strategisella rintamalla. Ylipäällikkö piti komentajaratkaisut tiukasti itsellään ja omina ratkaisuinaan, mikä oli relevantti väline hänen johtamisessaan. Mannerheim ei pystynyt nopeasti luomaan vakiintuneita ja luottamuksellisia suhteita tärkeimpiin rintamakomentajiinsa sodanolosuhteissa. Sekava alku rintamilla herkisti osaltaan hankauksille.

Epäonnistunut vastahyökkäys Kannaksella, ns. Hölmön tölväys 23.12., oli konkreettinen huipentuma ja käytännön seuraus kolmen tärkeimmän komentajan, Mannerheimin, Östermanin ja Öhquistin sekä johtoportaan, Päämajan, Armeijan esikunnan ja II AK:n esikunnan välisistä jännitteistä – erilaisista näkemyksistä, kiristyneistä henkilösuhteista ja improvisoidusta johtamisesta. Operaation jälkiselvittely jäi puutteelliseksi, syyttelyksi ja vaikenemiseksi.⁸ Tämän jälkeen marsalkka ja päämaja sivuuttivat Armeijan komentajan entistä herkemmin johtamisessaan. Myös II AK:n komentajan merkitys laski ylijohdon yhteistyössä.

Marsalkan komentajavaihdokset ja kontrollointi suurhyökkäyksen aikana

Asemasotajakso rauhoitti väliaikaisesti tilannetta mutta ei poistanut vastakkainasetteluja, ne jäivät vaikuttamaan latenteina taustalle. Suurhyökkäyksen käynnistyttyä helmikuussa Mannerheim, Österman ja Öhquist kokoontuivat neuvottelemaan II AK:n esikuntaan 14.2. Pääaseman jättämisestä oltiin yksimielisiä, ratkaisu, joka oli kuitenkin kaikkien suhteellisen helppo hyväksyä pakkotilanteen takia.

Oleellista oli suhtautuminen taaempaan ns. väliasemaan. Ylipäällikkö korosti peräänantamattomuutta uudella pääpuolustuslinjalla. Österman ja Öhquist puolestaan painottivat joukkojen säästämistä myöhemmän varalle. He halusivat irrottaa voimat tarvittaessa nopeammin, viivytystaisteluita käyden syvemmälle taka-asemaan. Marsalkka ei hyväksynyt kenraaliensa asennetta, ja epäili heidän paineensietokykyään ja johtamistaan. Mannerheim tiivistä kontrolliaan määräämällä ensin Talvelalle ja myöhemmin Nihtilälle erikoistehtävän tarkkailla tilannetta Öhquistin esikunnassa. Marsalkan venäläisestä sotalaitoksesta omaksuma käytäntö valvoa alaisiaan komentajia epävirallista tietä henkilökohtaisten luotettujensa avulla heikensi edelleen koheesiota ylijohdossa.

Ylijohdossa oli vakava henkilö- ja johtamiskriisi, joka vaikeutti yhteistyötä Kannaksen puolustamiseksi. Vertikaalinen kiinteys johtamisessa linjalla ylipäällikkö–Armeijan komentaja–II AK:n komentaja heikentyi yli kriittisen pisteen. Mannerheimin ratkaisu ongelmaan oli Armeijan komentajan vaihtaminen. Marsalkka tulkitsi, että Österman ei ollut enää riittävän sitoutunut tehtäväänsä. Österman puolestaan näki itsensä peruuttamattomasti sivuutetuksi entistä vahvemmin henkilö pohjalta johtaneen intensiivisen Mannerheimin ja Kannaksen tuntijana poikkeuksellisessa asemassa olleen aktiivisen alaisensa Öhquistin välisessä purituksessa. Östermanin eron voidaan tulkita olleen kasautuneiden, erilaisten johtamista ja puolustamista koskeneiden näkemysten sekä niistä muodostuneiden henkilökohtaisten hankauksien kulminaatio. Kyse oli ollut erityisesti Östermanin henkilökohtaisesta soveltuvuudesta Mannerheimin individualistiseen johtamiseen ja hänen tärkeimmäksi rintamakomentajakseen. Heiskasen tavoin Österman ei enää saanut rintamakomentajan tehtävää jatkosodassakaan.

Uuden Armeijan komentajan marsalkka valitsi korostetun omaehtoisesti ja yksilöpohjalta. Mannerheim nimitti tehtävään individualistisen johtamisensa kannalta soveliaimman Heinrichsin eikä muodollisesti pätevintä ja arvoasemaltaan ylempää Öh-

quistia. Tämä sai esimiehekseen entisen alaisensa sotaa edeltävältä ajalta. Syynä ylipäällikön menettelyyn olivat hänen aiemmat kiistansa Öhquistin kanssa. Ylipäällikkö halusi muutoksen Armeijan johtamiseen. Heinrichs erosi piirteittensä puolesta selvästi Mannerheimin vieroksumista Östermanista ja Öhquistista. Marsalkka uskoi Heinrichsin avulla saavansa paremmin tahtonsa läpi myös suhteessa Öhquistiin.

Armeijan komentajan erottamisesta seuranneiden ja samassa yhteydessä toteutettujen komentajavalintojen kautta Mannerheim pyrki aiempaa paremmin varmistamaan taisteluaikutuksensa toteuttamisen johtamisessa Kannaksella. Hän ei kuitenkaan pystynyt kontrolloimaan alaitensa keskinäisiä välejä, mikä oli marsalkan individualistisen johtamisen arvaamaton juonne. Kun suoraan ylipäällikön johdossa funktionaalisesti johtamaan tottunut Talvela sai lähimmäksi esimiehekseen Heinrichsin, muodostui heidän välilleen hankauksille altis riviliteettiasetelma suhteessa marsalkkaan. Heinrichsin ja Talvelan henkilökohtaiset välit kiristyivät merkittävästi Kannaksen lopputaisteluiden kuluessa.

Mannerheimin menettelyä kenraalimajuri Kurt Martti Walleniuksen suhteen voi pitää jossain määrin impulsiivisena ja epäjohdonmukaisena. Taustalla vaikuttivat vahvoina heidän keskinäiset, pitkäaikaiset antagonisminsa. Lapin ryhmän komentajana menestynyt Wallenius määrättiin suurhyökkäyksen alkamisen jälkeisten komentajajärjestelyiden yhteydessä vieraisiin olosuhteisiin Viipurinlahdelle. Hän mielsi siirroksen-

6. Vrt. esim. eversti Nihtilän materiaalia ja haastatteluaaineistoa 1971–1972. Kopiot Lasse Laaksosella; Martti Turtola (1997) *A. F. Airo – taipumaton kenraali*, Keuruu: WSOY, 159–161; Raimo Heiskanen (1996) *talvisodan operaatioiden johtaminen ja edellytysten luominen sodankäynnille Päämajan operatiivisen osaston näkökulmasta*, Saarijärvi: Gummerus, 80–81.

7. Vrt. esim. *Broder!* Öhquistin kirje Heinrichsille 28.4. 1941. SArk. Pk 1205/4; Österman (1966) 209; William Trotter (1992) *Jäinen helvetti*, Jyväskylä: Gummerus, 104.

8. Esim. II AK:n komentajan lausunto hyökkäyksen vähäiseen menestykseen vaikuttaneista syistä. SArk. Sark 1587/35; *Herra Sotamarsalkka!* Östermanin kirje Mannerheimille 24.12.1939. SArk. Sark 1587/35; Hugo Österman (1967) *Fribet och försvar*, Helsingfors: Holger Schildts förlag, 189, 192 ja 194.

sa epäoikeudenmukaiseksi ja turhautuminen purkautui henkilökohtaisten ongelmien nopeana syvenemisenä. Omalaatuinen individualisti Wallenius ei sen enempään persoonansa kuin näkemystensä perusteella ollut soveltuva yhteistyöhön Heinrichsin, Öhquistin ja Mannerheimin kanssa kasautuvassa uhassa. Henkilösuhteet kärjistyivät nopeasti ja näkemykset defensiivin järjestämisestä törmäsivät yhteen.

Kehitys Viipurinlahden rintamalla ei sallinut epävarmuustekijöitä johtamisessa. Mannerheim erotti Walleniuksen jo kolmen päivän kuluttua. Kenraali oli katkera marsalkalle ratkaisusta. Syytöksiin alkoholin käytöstä Wallenius vastasi kirjeessään Mannerheimille persoonalliseen tyyliinsä: ”Minä en koskaan ole ollut alkoholisti, jollaisia miehiä korkeilla komentopaikoilla on ja lisäksi suurella menestyksellä.” Wallenius totesi myös mm. ”en sitä paitsi ole koskaan kuullut sotapäälliköstä, joka olisi raittiusmies”.⁹ Myöhemmin Wallenius poistettiin reservinkin luettelosta. Vastineessaan Walleniukselle marsalkka totesi. ”Jos nämä päätökset Kenraalimajurin suhteen mielestäni ne ovat olleet ristiriidassa itse arvioimien kykyjen ja ansioiden kanssa, voidaan sitä valittaa mutta ei muuttaa.”¹⁰ Mannerheimilla oli pätevät perusteet ratkaisulle: arvaamaton Wallenius ei ollut enää sopiva marsalkan alaiseksi rintamakomentajaksi.

Talvisodan loppunäytös ja hankauksien huipennus ylijohdossa

Talvisodan viimeisinä viikkoina ongelmat ylijohdossa fokusoituivat vahvasti välille Mannerheim–Heinrichs–Öhquist. Muodostuneessa ongelmakentässä erilaiset käsitykset defensiivistä ja operatiivista ratkaisusta kieltoutuivat voimakkaasti henkilökohtaisiin väleihin. Ylipäällikkö ja armeijakunnan komentaja edustivat kahta erilaista perspektiiviä ja näkemystä puolustuksesta Kannaksella. Marsalkka oli ehdottomampi ja jäykempi. Hän vierasti maan luovuttamista hyökkääjälle. Öhquist oli operatiivisessa ajattelussaan varovaisempi ja dynaamisempi. Hän painotti erityisesti ennakkointia ja joukkojen säästämistä irtautumalla ajoissa

taaempiin aseisiin. Ylemmissä johtoportaisissa, päämajassa ja Armeijassa Öhquist miellettiin hermostuneeksi pessimistiksi. Armeijan komentajan osaksi jäi sovittelijan tehtävä molempiin suuntiin johtamisen linjassa. Sävyisä Heinrichs mukautui improvisoituun asemaansa paremmin kuin edeltäjänsä Österman. Heinrichs pyrki yksiselitteisemmin toteuttamaan päämajan tahtoa eikä ryhtynyt kritisoimaan sitä, tai antanut alaisensa sekoittaa johtamistaan.

Ylipäällikön ehdottomuuteen vaikuttivat hänen yksityiskohtaiset tietonsa rauhanneuvotteluista ja länsiavusta. Mannerheim ei kuitenkaan halunnut informoida niistä rintamakenraaleitaan. Tietämättömyys rauhan mahdollisuudesta ja mahdollisesta sotilaallisesta tuesta vaikuttivat oleellisesti erityisesti Öhquistin operatiiviseen ajatteluun, joka perustui akuuttiin kehitykseen rintamalla. Hän pyrki säilyttämään armeijakuntansa toimintakykyisenä mahdollisimman pitkään. Mannerheimilla oli laajempi perspektiivi, mutta hänen näkemyksensä rintamatilanteesta peiloutuivat yksipuolisesti rauhanneuvotteluiden ja länsiavun mahdollisuuksien saneleman välttämättömyyden kautta.

Erityisesti rauhaa edeltäneet viimeiset taistelupäivät olivat Mannerheimin, Heinrichsin ja Öhquistin suhteiden ja yhteistyökyvyn kannalta kriittisiä hetkiä. Henkilökehiä ja näkemysten ”ylihenkilöityminen” esittäjäänsä selittävät vaikean rintamakehityksen ja erilaisten perspektiivien ohella äärimmilleen kiristyneen konstellaation. Ajattelen historiallista merkitysarvoa, on relevanttia todeta, että Mannerheimin ja Öhquistin antagonistiset välit vaikeuttivat merkittävästi yhteistyötä puolustuksen järjestämisessä ja operatiivisessa johtamisessa. Heinrichs toimi tahtomattaan ”puskurina” tahtopersonien välissä.

Ylipäällikön johtaminen oli sisäänpääntänyt ja kontrolloivaa, mikä osaltaan perustui omaksuttuun lyhytjänteiseen ja kaksinaiseen linjaan: uhkapeliin ja tasapainiluun ulkopoliittisen kehityksen ja rintamatilanteen välillä. Toisaalta luotettiin nopeaan rauhaan, toisaalta varauduttiin sodan jatkumiseen. Kahtalainen suhtautuminen oli

kuitenkin mahdoton yhtälö. Muodostunut epävarmuus ja eripura heikensivät koheesiota ylijohdossa. Tulkinnat tilanteesta ja sen vaatimista ratkaisuksista peilautuivat liiaksi esittäjänsä kautta. Tärkeimpien pääsotänäyttämön puolustuksesta vastanneiden komentajien välillä oli vakava henkilö- ja johtamiskriisi talvisodan kriittisimpinä päivinä ennen taistelujen päättymistä. Vaikuttavin tekijä rauhan ratkaisussa oli kriittinen rintamatilanne Kannaksella.

Skismoja jatkosodan hyökkäysvaiheessa

Analogioita talvisodan henkilö- ja johtamiskriiseille ylijohdossa on havaittavissa jatkosodasta: erityisesti sen alusta ja loppuvaiheista, jotka muodostavat koettelevimmat jaksot rintamalla. Karjalan Armeijan muodostamisen yhteydessä marsalkka teki mieleisiään henkilöratkaisuja, jotka olivat kuitenkin alaisten keskinäisten välien kannalta problemaattisia. Heinrichsin ja Talvelan yhteistyö esimies–alainen-suhteessa oli osoittautunut skismaattiseksi jo talvisodan lopussa. Tuskastunut Heinrichs tiedusteli ainoastaan muutama päivä Karjalan Armeijan offensiivin alkamisen jälkeen Mannerheimilta asemastaan Armeijan komentajana: oliko hän ”armeijakuntien komentajien suoranainen esimies”, vai jonkinlainen marsalkan ”eteentyönnetty esikuntapäällikkö”.¹¹ Mannerheimilla oli kuitenkin oma henkilöihin nojaava tapansa johtaa, ja se on erityisen selvästi havaittavissa eri tilanteissa Karjalan Armeijan hyökkäyksen yhteydessä.

Karjalan Armeijan hyökkäyksessä oli tärkeimpään linjaan johtamisessa valikoituneet komentajat, jotka olivat yksilöllisiltä piirteiltään ja henkilökohtaiselta johtamiseltaan hyvin erilaisia. Tahdokaas Talvela erosi merkittävästi itsevarmasta päämajoituksesta Airosta, diplomaattisesta esimiehestään Heinrichsistä ja tärkeimmän alaisensa divisioonansa komentajasta, varovaisesta eversti Eino Koskimiehestä. Tätä taustaa vasten hankaukset olivat looginen seuraus paineiden kasautuessa. Talvelan vaatimuksesta ainoastaan vuorokausi yleishyökkäyksen alkamisen jälkeen erotetun Koskimiehen seuraajan valintaan latautui yhdistelmä eri-

laisia herkkyystekijöitä: arvovaltaa, kunnianhimoa ja henkilökemialia.

Talvela ylitti valtuutensa pitäessään itse valitsemaansa eversti Ruben Lagusta uutena aliyhtymänsä komentajana. Ylipäällikkö ei suvainnut kenraalinsa tunkeutumista omalle vastuualueelleen ja nimitti tehtävään oman ehdokkaansa. Marsalkka ohitti Talvelan myös ritariristien jakamisjärjestyksessä, mikä voidaan tulkita suoranaishen näpättyksenä omavaltaiselle kenraalille toimivaltansa ylittämistä. Erityisasemassa olleen Talvelan maine kärsi merkittävästi Mannerheimin silmissä. Jatkossa ylipäällikkö piti tarkoin huolta siitä, että hänen tahtokenraalinsa pysyi toimivaltansa marginaaleissa.

Karjalan Armeijan johtoporras oli hankalassa välikädessä koko hyökkäysvaiheen ajan. Päämaja ei halunnut, eikä ollut velvoitettu perustelemaan päätöksiään. Tämä jäi käytännössä Heinrichsin taakaksi, kun Talvela tivasi argumentteja omien näkemyksiensä vastaisille ja mielestään irrationaalisille ratkaisuille. Ylemmät johtoportaat, päämaja ja Armeija, antoivat Talvelan armeijakunnalle luvan hyökätä syvemmälle ainoastaan kerta kerralta, mikä ärsytti kunnianhimoista komentajaa, joka ei ollut riittävän kiinnostunut sivustoista ja kokonaiskehityksestä.¹² Henkilökonstellaatio muistutti paljon Heinrichsin asemaa talvisodan lopussa. Kuten Öhquistin kohdalla Heinrichs omaksumi diplomaattisen ja harkitun välittelevän suhtautumisen: hän ei aina reagoinut koleerisen Talvelan vaatimuksiin. Sen sijaan Heinrichs pyrki vaimentamaan ne ajankäytöllä ja provosoitumatta. Kyseinen asenne ja tapa menetellä selittävät hänen selviytymisensä kummassakin vaikeassa alaisuhhteessa ja henkilökonstellaatioissa.

9. *Herra Sotamarsalkka*, Walleniuksen kirje Mannerheimille 15.9.1941. K. M. Walleniuksen arkisto. KA. 602:344.

10. *Kenraalimajuri K. M. Wallenius*, Mannerheimin kirje Walleniukselle 3.10.1941. SArk. T 22316/5.

11. Myös ”*Selostaessaan ’kesäsota’ nimisessä*”, Aineisto omia muistelmia varten 1908–1963. Erik Heinrichsin kokoelma. SArk. Pk 1172/23.

12. Esim. Karan san. n:o 2354b/1360/Op.III 26.7.41 ja VI AK n:o 657/III/10 sal. 30.7.1941 sekä Korven sähkö Karalle. SArk. Spk 4550; Talvelan mstp. 24.7.–5.8.1941. Teoksessa *Sotilaan elämä I*, Sampo Ahto ja Vilho Tervasmäki (toim.) (1976), Jyväskylä: Kirjayhtymä.

Talvela personoi päämajan mielestään epäkelvot ratkaisut lähimpään esimieheensä Heinrichsiin, josta muodostui hänelle jatkuvasti syntipukki. Heinrichsin kannalta oli ongelmallista, että ylipäällikkö suhtautui Talvelaan poikkeuksellisen ymmärtäväisesti ja vastavuoroisesti. Kyseinen erikoiskohtelu heikensi merkittävästi Heinrichsin auktoriteettia, ja sitä kautta hänen asemaansa tahtokenraalin lähimpänä esimiehenä. Talvela pyrki jatkuvasti henkilökohtaiseen yhteyteen Mannerheimin kanssa. Heinrichs puolestaan painotti johtamista linjassa, eikä halunnut myöntyä alaisensa yrityksiin ohittaa itsensä.¹³ Suhteet ylijohdossa olivat häilyviä, koska arvojärjestystä ja johtosuhteita ei välttämättä noudatettu. Kenraalien muodollinen asema ja käytännön vaikutusvalta erosivat merkittävästi toisistaan. Seurauksena oli häilyvyyttä johtamisessa ja pulmatilanteita kanssakäymisessä tärkeimpien johtoportaiden välillä. Karjalan Armeijan eteneminen Syvärille oli erittäin hankauksellinen jakso ajatellen tärkeimpien komentajien välejä ylemmässä johdossa.

Mannerheimin ”ykkösketju ja kakkosketju”

Ylipäällikön hyökkäysvaiheen päättymisen jälkeen tekemät laajamittaiset henkilöjärjestelyt osoittavat selvästi miten hän suhtautui tärkeimpiin kenraaleihinsa henkilöinä. Mannerheimin suoraan alaisuuteen perustettiin tärkeimmille rintamille kolme operatiivisen ryhmän johtoporrasta kontrollin lujittamiseksi. Niiden komentajiksi nimettiin Kannakselle Öhquist, Aunukseen Karl Lennart Oesch ja Maaselkään Taavetti Laatikainen. Lakkautetun Karjalan Armeijan komentajana toiminut Heinrichs palasi yleisesikunnan päälliköksi päämajaan.¹⁴ Hän oli Mannerheimin johtamisessa täyttänyt tehtävänsä rintamalla. Talvela puolestaan komennettiin marsalkan edustajaksi Saksaan. Hänen kohdalla siirtoon vaikuttivat hyökkäysvaiheen aikana kiristyneet henkilösuhteet ja ristiriidat operatiivisessa ajattelussa.

Vastaavasti Mannerheim ajatteli toisen itselleen merkittävän rintamakenraalin Hjalmar Siilasvuon suhteen, joka siirrettiin myöhemmin sotakoulutuksen ylitarkastajaksi.

Talvela ja Siilasvuon olivat marsalkalle ensiarvoisen tärkeitä komentajina ainoastaan poikkeuksellisen vaativissa olosuhteissa rintamalla. Öhquist taas kelpasi marsalkalle rintamakenraaliksi asemasota-aikana. Mannerheim halusi hyödyntää hänen Kannaksen tuntemustaan rauhallisemmissa olosuhteissa.

Yhtä konkreettisesti mutta vielä vaikuttavammin ylipäällikön suhtautuminen kenraaleihinsa näkyi hänen komentajavalinnoissaan talvella 1944. Mannerheim reagoi suurhyökkäyksen uhkaan: ryhmäjärjestely purettiin ja armeijakunnat perustettiin uudelleen. Niiden komentajiksi nimettiin Kannakselle Siilasvuon ja Laatikainen. Talvela määrättiin vastaavaan tehtävään Maaselkään, koska hän oli liian ”pintahermoinen” Viipurin puolustajaksi. Öhquist ei enää kelpannut pätevyystään huolimatta marsalkalle, vaan siirrettiin puolestaan tarkastavaksi kenraaliksi.¹⁵ Ylipäällikön komentajavalintojen taustalla vaikutti ratkaisevasti hänen subjektiiviset tulkintansa kenraaliensa soveltuvuudesta ohi muodollisen kompetenssin ja hierarkian. Mannerheim toteutti itselleen ominaista henkilöjohtamista, ja lujitti sitä kautta myös kontrolliaan ylijohdossa.

Vaikutusarvoltaan relevantti piirre Mannerheimin johtamisessa on se, että hän ei vastaavalla tavalla vaihtanut tai kierrättänyt kenraalejaan päämajassa. Marsalkka johti siellä omalla yksilöllisellä tavallaan ja noudatti skemaattisesti luomiaan menettelytapoja. Käytännöt perustuivat monilta osin alemman yhtymän johtamiseen Venäjän keisarillisessa armeijassa ja Mannerheimin kokemuksiin valkoisten ylipäällikkönä, mikä näkyi eritoten päämajoitusestärin vahvassa asemassa yleisesikunnan päällikön kustannuksella. Marsalkan tiukka henkilö-orientoitunut johtaminen kiristi vaikutusvaltaisten alaisten keskinäistä kilpailua ja hajotti osaltaan viholliskuvaa suurhyökkäyksen edellä. Taustalla vaikutti ilmapiiriä turuttanut pitkittynyt asemasotavaihe. Päämajassa samat arvohenkilöt hoitivat pitkään, vuosikausia samoja tehtäviä ylipäällikön kontrollissa. Päällikköihinsä eversti Aladár Paasosen ja Airoon henkilöityneet tiedus-

telujaosto ja operatiivinen jaosto kävivät omaa sotaansa. Marsalkan ja hänen tärkeimpien alaisten perspektiivi havaita uhkaa oli rajoittunut suurhyökkäyksen edellä. Tiedustelutietojen sekava tulkitseminen alemmissa johtoportaisissa muodosti omat haittansa.

Henkilökemioita ja johtamista: suurtaisteluiden problematiikkaa 1944

Suurhyökkäyksen torjunnan ensimmäisen vaiheen ongelmat ovat kytkeytyneet voimakkaasti Laatikaiseen, joka toimi IV AK:n komentajana painopistealueella. Hän tapansa johtaa oli rauhallinen ja varovainen, mikä ei ollut riittävä tehokasta hektisessä tapahtumavyöryssä. ”Pappa” oli yksi Mannerheimin suosikeista eikä häntä haluttu ilmeisestä passiivisuudestaan huolimatta vaihtaa toiseen komentajaan. Sen sijaan Laatikaisen alaisten vastuu ylihenkilöitiin ja seurauksena oli kolmen kenraalimajurin arvoisen yhtymän komentajan, Jussi Sihvon, Lars Melanderin ja Paavo Paalun erottaminen.¹⁶

Tapauksissa on havaittavissa yhteisiä selettäviä piirteitä ja analogioita. Kyseessä oli sotilaallisen ylijohdon – Laatikaisen, hänen lähimmän esimiehensä Oeschin ja päämajan – pyrkimys löytää välitön syytekijä tappioille ja keino kriisin hallitsemiseksi kielteisessä rintamakehityksessä. Tosiasiassa Mannerheimin äkkinäinen ratkaisu perustaa uusi johtoporras (KaJoKE) päämajan ja armeijakuntien väliin, ja Oeschin nimittäminen sen komentajaksi, oli ollut reaktio heikolle johtamiselle pääsotanäyttömällä. Aiemmat kevättalvella ylipäällikön halusta toteutetut johtosuhdejärjestelyt olivat osoittautuneet epätarkeituisen mukaisiksi. Mannerheim oli pakotettu lieventämään kontrolliaan johtamisessa. Oeschin Kannakselle siirron seurauksena Talvelasta tuli hänen seuraajansa Aunuksen ryhmän komentajana.

Merkittävimmät henkilörivistiriidat ja johtamiskriisit ylijohdossa kesän suurtaisteluisa on havaittavissa Aunuksen ryhmän kohdalla. Talvela riitautui nopeasti sekä suhteessa ylempään johtoportaiseen että alaisiinsa komentajiin nähden. Tapansa mukaisesti Talvela pyrki päämajan kanssa asioi-

nessaan aina ensisijaisesti keskustelemaan suoraan Mannerheimin kanssa.¹⁷ Tämä oli kuitenkin vastoin muodollista järjestystä, eikä se usein ollut edes käytännössä mahdollista. Talvela riitautui kerta toisensa jälkeen marsalkan tärkeimpien operatiivisten upseerien Airon ja Nihtilän kanssa ja epäili heidän mustamaalavan häntä marsalkan silmissä. Mannerheim puolestaan asioi tahtokenraalinsa kanssa valikoiden oman mielityksensä mukaan tai välttämättömän tarpeen perusteella. Muuten kontaktit hoituvat Airon ja Nihtilän kautta.

Talvelan kokemat ongelmat suhteessa päämajaan heijastuivat eksplisiittisesti hänen omaan johtamiseensa pikkupiirteisenä kontrollina. Ensimmäinen kulminoituminen tapahtui pian venäläisten Tuuloksen maihinnousun jälkeen, kun tärkein alainen, kenraalimajuri Arne Blick, irrotti omavaltaisesti armeijakuntansa turvaan sillanpään pohjoispuolelle. Aikaisemmissa tutkimuksissa ja tulkinnoissa juridiset näkökohdat ovat dominoineet varsinaisten kausaliteettien havainnoimisen sijaan.¹⁸ Vaikutukset henkilösuhteisiin ja johtamiseen olivat merkittävät. Talvela esitti Mannerheimille välittömästi vaatimuksensa Blickin erottamisesta. Hän

13. Esim. Talvelan mstp. 26.7. ja 29.7. sekä 1.8.–9.8.1941; Myös ”*Selostaessaan ’kesäsota’ nimisessä*”. SARk. Pk 1172/23.

14. Esim. PM Kom.os. Esityslista Puolustusvoimain ylipäällikölle 28.1.1942 ja PM kom.os. No 587/Kom. 1/a/sal. 30.1.1942. SARk. T 22316/6; W. E. Tuompo *Päiväkirjani päämajasta 1941–1944*, Tauno Kuosa (toim.) (1994) Juva: WSOY, 105–106.

15. Vrt. esim. *Luonnos* Öhquistin kirje Mannerheimille 18.2.1944 ja *Herr Generallöjtnant* Mannerheimin kirje Öhquistille 21.2.1944. SARk. Pk 1205/4; PM N:o 890/Kom.1/a/sal. 25.2.1944. SARk. T 9600/12.

16. Esim. Op.os./Ka.Jo.KE 16.6.1944. SARk. Spk 14203; PM:n sotapäiväkirja 17.6.1944. SARk. Spk 20812; PM Kom.os. Esittelylista Puolustusvoimain Ylipäällikölle 26.6.1944 ja Sanoma n:o 15127. Puhelu 26.6.1944 klo 19.30. SARk. T 22316/6.

17. Esim. Talvela mstp. 14.–15.6, 20.–21.6.1944. Teoksessa *Sotilaan elämä II*, Sampo Ahto ja Vilho Tervasmäki (toim.) (1977), Jyväskylä: Kirjayhtymä; Ev Nihtilän materiaalia ja haastatteluaineistoa 1971–1972. Kopiot Lasse Laaksoella; *A. F. Airo. Iise asiassa kuultuna* (1979), Porvoo: WSOY, 48–50.

18. Esim. Erkki Laatikainen (1960) *Vetäytyminen U-asemaan ja venäläisten hyökkäyksen pysäyttäminen siinä*, Skk-1/738. SARk, 23, 34–35, 54–55 ja 66–67; Aatos Maunula (1974) *Kenraali Paavo Talvelan johdolla tapahtunut Aunuksen Ryhmän viivytysoperaatio kesällä 1944, Jalkaväen vuosikirja 1973–1974*, 28–34.

tiedosti korvaamattomuutensa rintamakomentajana marsalkan henkilökohtaisessa järjestyksessä ja uhkasi erota ellei saisi tahdoaan läpi. Talvela siis sovelsi samaa menettelytapaa kuin Mannerheim useasti aiemmin urallaan.

Mannerheim oli erittäin sensitiivinen ja jyrkkä henkilöasioissa. Hän ei suvainnut neuvomista uhkavaatimuksista puhumattaakaan. Mannerheim oli tyytymätön kummankin kenraalinsa johtamiseen ja vaati molempia kantamaan vastuunsa viivytysuorituksen ollessa vielä kesken Karjalan rintamalla. Sotilaalliseen kuuliaisuusrikkomukseen syyllistyneen Blickin välttyminen seuraamuksilta reflektoi hänen merkitystään marsalkalle rintamakomentaja. Tämä ei luonnollisesti estänyt Talvelaa omaksumasta suorastaan repressiivisen johtamisen suhteessa Blickiin. Operatiiviset tavoitteet ja suoritukset personoituiivat ja ongelmat kroonistuivat henkilötasolle. Kehitys ruokki itse itseään ja tilanteen hallinta heikkeni. Talvelan syytökset alikomentajien uskonpuutteesta ja vaatimukset heidän erottamisestaan muodostuivat päivittäiseksi rutiiniksi. Kun päämajassa ei haluttu reagoida, piti Aunuksen ryhmän komentaja tätä välinpitämättömyytenä arvostelukykyään kohtaan. Talvelalle tiivis kanssakäyminen alaiden kanssa oli leimallinen piirre, ja henkilöaspekti ylipainottui hänen johtamisessaan.

Mannerheimin tapa selvittää alaidensa komentajien kohdalla havaitsemiaan ongelmia epämuodollisesti luotetun tarkkailijansa avulla osoittautui merkittäväksi ajatellen kenraalien välisten skismojen ratkaisemisesta Aunuksen ryhmässä. Saatuaan johtoportaisissa kierrelleeltä Nihtilältä yksityiskohtaisia tietoja, marsalkan oli pakko taipua päätökseen erottaa antagonistit Talvela ja Blick toisistaan. Seurauksena oli kenraalimajurien ristiinsiirto, jossa Blick ja A.-E. Martola vaihtoivat komentajantehtäviä. Päämajassa pidettiin rauhallista Martolaa sopivan sävyisänä alaisena brisantille Talvelalle. Heidän yhteistyönsä sujuikin ilman suurempia säröjä Aunuksen ryhmän viivytystaisteluiden viimeisen, rauhallisemman jakson.

Kenraaliskisman syvyyttä heijastaa Blickin pian siirtönsä jälkeen kenraali Ta-

polalle kirjoittama kirje, jossa hän kuvaa entistä esimiestään Talvelaa ”viholliseksi no yksi”, jota muistelee omien sanojensa mukaan enää kuin pahaa painajaisunta. Blick toteaa myös seuraavasti: ”Palannut on työhalu ja – ilo, sekä mikä kallisarvoisinta – sisäinen rauha ja tasapainoisuus, kun jäljellä on enää vihollinen no kaksi, joka sekin on aikansa jo rymistelyään talttunut”.¹⁹ Tällä kakkosella Blick siis tarkoitti venäläisiä hyökkääjiä Kannaksella. Uutta ja vanhaa esimiestään Blick vertaili seuraavasti: ”Oesch kävi täällä ’pikapäin’ tervehtimässä. Oli ilo tavata pitkästä aikaa – ja ilo siinäkin mielessä, että tapasi jälleen esimiehen, joka ei seiso edessäni silmät verestävinä ja suupielet vaahdossa eikä raivoa kuin kahlehdittu metsänpeto.”²⁰

Aunuksen ryhmän vetäytymisen päättyminen johti uudelleenjärjestelyihin. Muutuneissa olosuhteissa Mannerheim katsoi Talvelan soveltuvan paremmin edustajakseen Saksan päämajaan kuin rintamakomentajaksi. Marsalkka halusi saada etäisyyttä tahtokenraaliinsa riitaisten vaiheiden jälkeen. Martolan armeijakunta otti vastuun lakkautetun Aunuksen ryhmän kavennetusta lohkoista. Mannerheimin haluamat henkilöjärjestelyt hoituivat siis sulavan subjektiivisesti johtosuhdejärjestelyn yhteydessä.

Mannerheim ja kenraalit: hankaukset ja johtaminen

Arvioitaessa Mannerheimin johtamista ja suhteita kenraaleihinsa talvi- ja jatkosodassa on todettava, että hän johti yhtä lailla individualistisesti ja henkilöorientoituneesti niin tärkeimpiä rintamakomentajiaan kuin alaisiaan päämajassa. Marsalkka ei ollut sidottu perustavanlaatuisiksi mielletäviin käytäntöihin linja- ja esikuntajohtamisessa. Tämä aiheutti ajoittain kilpailua ja skismoja kenraalien keskuudessa. Tarpeelliseksi katsoessaan Mannerheim sivuutti alaisiaan johtoportaita ja johti suoraan alempia komentajia. Erityisesti hän improvisoi kriittiseksi kumuloituvien kehitysten yhteydessä torjuttaessa suurhyökkäyksiä talvi- ja jatkosodan lopussa. Henkilökeskeisellä johtamisella marsalkka pyrki kontrolloimaan tilannetta ja kehitystä.

Mannerheimilla oli oma henkilöihin sidottu ”järjestyksensä”, varsinaista järjestelmää ei ollut olemassa. Ylipäällikkö käytti kenraalejaan omaan henkilökohtaiseen johtamiseensa parhaiten soveltuviissa tehtävissä. Lukuisat esimerkit Heinrichs, Talvela ja Öhquist vahvistavat tulkinnan. Tällä menetelyllä, ”kenraalien kierrättämisellä”, hän myös ylläpiti tehokkaasti auktoriteettiaan alaisiinsa nähden. Mannerheim oli kategorinen ja rigoristinen näkemyksissään kenraaleistaan. Muotoutuneet mielikuvat yksilöistä säilyivät käytännössä muuttumattomina. Hänen alaisinaan yhtymän komentajina epäonnistuneet eivät saaneet enää uutta mahdollisuutta rintamalla: Heiskanen, Österman ja Wallenius ovat tärkeimmät tapaukset. Vastaavasti Mannerheimin tulkinnoissa rintamakenraaleina menestyneet tekivät marsalkkaan lähtemättömän vaikutuksen: Talvela, Oesch ja Pajari. Voidaan perustellusti todeta, että hän omalla tavallaan ylihenkilöi kenraalinsa.

Ylipäällikkö pystyi valitsemaan tärkeimmät alaisensa päämajassa ja nimittämään ylimmät rintamakomentajat henkilö pohjalta. Mannerheim johti enemmän henkilöiden kuin arvojärjestyksen ja vakanssien kautta. Hän kykeni muodostamaan haluamansa, näköisensä ja itselleen sopivan järjestyksen. Käytännössä se antoi varmuutta lähinnä marsalkan omaan, suoraviivaiseen johtamiseen ylijohdon tasolla. Ongelmia muodostui kuitenkin silloin, kun valitut ja itselle soveltuvat alaiset eivät tulleet syystä tai toisesta keskenään toimeen. Kenraalien ristiiriitojen kontrollointi oli kaikessa kontrolliin pyrkineen ylipäällikön perspektiivistä han-

kalaa. Riitelijät kuten Talvela ja Blick olivat uhka järjestykselle ja johtamiselle ylijohdossa. Marsalkan henkilöihin ja tilanteisiin sidotussa johtamisessa ei ollut perinteisen linja- ja esikuntajohtamisen takaamaa turvallisuutta.

Viime sotien ajoista lähtien vallalla ollut käsitys Suomen armeijan ylemmän johdon pitkälle menneestä yksituumaisuudesta on tosiasiaa myytti. Se muodostui lujittamaan puolustustahtoa ajan henkeen. Kynnys kyseenalaistaa vuosikymmeniä vaikuttanutta näkemystä ja traditiota on ollut korkea. Tutkimus Mannerheimin ja kenraalien henkilösuhteista ja johtamisesta osoittaa, että heidän keskuudessaan oli paljon enemmän ristiriitoja kuin aiemmin on annettu ymmärtää. Ennen kaikkea arvohenkilöiden keskinäiset hankaukset vaikuttivat konkreettisesti suunnitteluun, ratkaisuihin ja johtamiseen äärimmäisissä kehityksissä.

Talvisodan Kannaksen lopputaisteluissa Mannerheimin ja hänen tärkeimpien rintamakomentajiensa välillä oli merkittäviä skismoja. Kesällä 1944 erityisesti kenraalien keskinäiset ristiriidat vaikeuttivat yhteistyötä. Viime sotien kriittisimmissä vaiheissa ei ollut kyse pelkästään joukkojen ja rintaman kestämisestä tai materiaalisista kysymyksistä, vaan myös kärjistyneistä suhteista ylemmässä johdossa. Nämä skismat ovat relevantteja analysoitaessa kehityskulkuja ja tapahtumasarjoja talvi- ja jatkosodassa. ■

19. *Kenr.maj. K. Tapola*, Blickin kirje Tapolalle 24.7.44. Kopio Lasse Laakosella.

20. *Kenr.maj. K. Tapola*, Blickin kirje Tapolalle 24.7.44.